VOORSCHOOLS LEZEN

Een eerste inventarisatie van onderzoek (nationaal en internationaal) naar en praktijkvoorbeelden van leesbevordering bij jonge kinderen (0-4 jaar).

1. **Onderzoek nationaal**
2. **Lopend onderzoek**
3. **Kinderopvang**
4. **Onderzoek internationaal**
5. **Onderzoek internationaal voor verdere studie**
6. **Vakliteratuur over voorlezen aan jonge kinderen**
7. **Praktijkvoorbeelden samenwerking bibliotheek – kinderopvang/peuterspeelzaal**

Bronnen

Site Stichting Lezen (publicaties)
Site BoekStart (onderzoek)
Site Boekbaby's (project: onderzoek)
Site Bookstart (about us: research)

Universiteit Leiden (Adriana Bus)
Universiteit Groningen (Elisabeth Duursma)

Stichting Lezen Vlaanderen (Tania Van Acker en Eva Devos)
Stichting Lezen & Schrijven (Erik van Beek)

LIDIA Online
BNTL

Peuterboekengids 1999-2009 (rubriek Vakliteratuur)
Leeskraam 2002-2009

1. Onderzoek nationaal

A.G. Bus, *Two more miles to go. Naar een balans tussen foneemtraining en betekenisverwerving in de bestrijding van leesproblemen en (pseudo-)dyslexie.* Universiteit Leiden, 2005.
Rede uitgesproken door Prof. dr. Adriana G. Bus bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar Onluikende Geletterdheid (21 januari 2005). Volgens een schatting van het ministerie van OCW hebben 100.000 kinderen tussen 2 en 5 jaar een verhoogd risico op leesproblemen. 64% van deze risicokinderen leert toch goed lezen als zij worden voorgelezen. Zonder voorlezen leert slechts 36% van deze kinderen probleemloos lezen. Voorlezen is een belangrijk onderdeel van leren lezen, omdat het begrip van de betekenis van woorden, zins- en verhaalstructuren bevordert.

E. Duursma, M. Augustyn, B. Zuckerman, 'Reading aloud to children: the evidence'. In: *ADC Online*, 13-5-2008.

Dit onderzoek toont aan dat voorlezen aan en samen lezen met jonge kinderen de taalontwikkeling bevordert en ontluikende geletterdheid stimuleert: dit geeft hun een goede voorbereiding op school. Ze leren letters herkennen, ze leren dat het gedrukte woord het gesproken woord weergeeft, hoe je een boek vasthoudt en bladzijden omslaat en dat je aan het begin begint. Het leert kinderen dat geschreven taal verschilt van gesproken taal en ze leren verhaalstructuren, syntaxis en grammatica begrijpen, wat nodig is voor het begrijpen van teksten. Deze vaardigheden van ontluikende geletterdheid zijn voorwaarde voor het leren lezen. Kinderen van 3-4 jaar die in aanraking zijn geweest met rijmpjes, kunnen op school beter alliteratie en rijm herkennen.

Christine Lemaire, *Lezen doen we samen! De praktische consequenties van onderzoek naar leesgedrag en leesbevordering*. Stichting Lezen, 2004.
Vertaling van uitkomsten van wetenschappelijk onderzoek naar lezen en leesgedrag naar de praktijk van leesbevordering van alle dag, waarbij ook voorschools lezen aan de orde komt. De publicatie behandelt de rol van ouders, verschillende leesomgevingen, tekstkenmerken, houding en motivatie van de lezer en ten slotte de rol van de docent. Voorop staat dat leesbevordering alles te maken heeft met het bevorderen van leesplezier. Om het leesplezier te vergroten is het belangrijk dat de tekst aansluit op de belevingswereld, behoeften en interesses. Bovendien is een doorgaande leeslijn van groot belang voor het (behouden van) leesplezier.

Helma van Lierop-Debrauwer, *Ik heb het wel in jouw stem gehoord. Over de rol van het gezin in de literaire socialisatie van kinderen.* Eburon, 1990.
Onderzoek waaruit blijkt dat vooral familietradities het literaire socialisatieproces van kinderen van 0 tot 6 jaar uit middenklassengezinnen bepalen. Ook is dit van invloed op de houding van kinderen tegenover boeken op school. Vooral de ouders bepalen blijvend de literaire socialisatie van kinderen. Het blijkt zaak al vroeg te beginnen om ontluikende geletterdheid te stimuleren. Het maakt niet uit hoe ouders voorlezen; liefde en aandacht die kinderen tijdens het voorlezen krijgen is het allerbelangrijkst.

S. Mol, A. Bus, M. de Jong, D. Smeets, *Added value of dialogic parent-child book readings. A meta analysis.* Universiteit Leiden, 2008.
Voorlezen vergroot de woordenschat van kinderen: bij het voorlezen van een boek worden andere woorden gebruikt dan in de dagelijkse spreektaal. Een grote woordenschat kan bepalend zijn voor het latere schoolsucces.

De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2007/2008. Inspectie van het Onderwijs, 2009.
Een van de conclusies: ongeveer een kwart van de kinderen in Nederland begint aan het basisonderwijs met een taalachterstand die nadelig is voor hun latere leesvaardigheid.

Piet Mooren, *Het prentenboek als springplank: cultuurspreiding en leesbevordering door prentenboeken.* SUN, 2000.
Promotieonderzoek naar de genrekenmerken en gebruiksaspecten van het prentenboek. De auteur beschouwt het prentenboek als springplank tot culturele geletterdheid en plaatst dit theoretische uitgangspunt in literair-historisch perspectief. Daarnaast doet hij verslag van een empirisch onderzoek naar de mogelijke effecten van een interventieprogramma met het prentenboek als inzet van cultuuremancipatie en -spreiding.

Marjolein Steenwijk, *Een boekenwurm van zeven maanden. Een overzicht van de opzet en uitvoering van Bookstart, een leesbevorderingsprogramma in Groot-Britannië*. Stichting Lezen, 2004.
Overzicht van de opzet en uitvoering van Bookstart. In deze publicatie wordt de ontwikkeling van Bookstart geschetst vanaf het begin in 1992 tot 2003. Hierbij ligt de nadruk op het onderzoek dat is uitgevoerd om Bookstart zo optimaal mogelijk te ontwikkelen. Gebleken is dat het uitreiken van boeken aan jonge gezinnen zorgt voor een toename in voorlezen aan baby's. Ook zijn er positieve resultaten ten aanzien van het bibliotheekbezoek en de boekverkoop behaald. Van groot belang bleek een goede samenwerking tussen verschillende instanties. Er zijn verschillende onderzoeken uitgevoerd om de effecten op langere termijn te onderzoeken. Uit attitudeonderzoek bleek dat Bookstartkinderen op 2- à 3-jarige leeftijd een duidelijk positievere houding ten aanzien van boeken en (voor)lezen hadden dan kinderen die geen Bookstartpakket hebben gehad. Onderzoek naar het niveau van de kinderen op het moment dat ze voor het eerst naar school gaan toonde aan dat dit niveau hoger lag dan van kinderen die niet aan Bookstart hadden meegedaan. Deze kinderen hadden na 3 jaar na aanvang van het primair onderwijs deze voorsprong nog steeds.

Menno Urbanus, *Voorlezen en zingen met kinderen*. TNS/NIPO, 2001.
Onderzoek als insteek voor De Nationale Voorleesdag 2001 in opdracht van Stichting Lezen. Ruim 400 huishoudens met kinderen tot en met 3 jaar waren betrokken. Een van de conclusies is dat voor jonge kinderen meer wordt gezongen dan voorgelezen (92% van de respondenten gaf aan dat te doen). Kinderen tot 1 jaar worden nauwelijks voorgelezen (36%), omdat ouders denken dat hun kind te jong is of omdat ouders zelf niet van lezen houden. Als er voorgelezen wordt is dat vanaf 2 jaar. Ruim driekwart van alle kinderen tot en met 3 jaar wordt voorgelezen.

Ludo Verhoeven, *Ontluikende geletterdheid: een overzicht van de vroege ontwikkeling van lezen en schrijven*. Swets & Zeitlinger, 1994.
Over de ontwikkeling van het praten, lezen en schrijven. In de eerste levensjaren ligt het accent op de mondelinge taalontwikkeling als bakermat van de geschreven taal en het lees- en schrijfgedrag (beginnende geletterdheid). De veranderingen die zich in de eerste zes levensjaren ten aanzien van deze geletterdheid voordoen worden uitvoerig beschreven. Daarnaast wordt ook uitgebreid stil gestaan bij de individuele verschillen in beginnende geletterdheid en bij de invloed van gezin en onderwijs. Ook de wijze waarop de ontwikkeling van geletterdheid kan worden gestimuleerd en de vroege geletterdheid van allochtone kinderen krijgen specifieke aandacht.

2. Lopend onderzoek

Vanaf voorjaar 2010 wordt er wetenschappelijk onderzoek gedaan naar de effecten van BoekStart door de Universiteit Leiden. Hoofddoel van het onderzoek is testen of het 'loont' om baby's voor te lezen. Onderzocht wordt of een voorleesinterventie als BoekStart naast effecten op korte termijn, zoals meer activiteit rond boekjes en meer bibliotheekbezoek, ook effecten op lange termijn sorteert op voorlezen en woordenschat. Hiertoe wordt een BoekStartgroep vergeleken met een even grote niet-BoekStartgroep. Er worden metingen verricht op drie momenten: bij kinderen van 6 maanden, 15 maanden en 24 maanden oud; in totaal gaat het onderzoek 2 ½ jaar duren. Prof.Dr. A.G. Bus leidt het project in nauwe samenwerking met Dr. H. van Lierop van de Universiteit Tilburg en prof. dr. D. Schram van de Vrije Universiteit.

Vanaf september 2010 wordt er onderzoek gedaan naar de stand van het voorlezen en de voorleescultuur in Nederland. Gezinnen met kinderen tot 12 jaar worden gevraagd naar hoe vaak er wordt voorgelezen, wat er wordt voorgelezen en welke voorleesroutines er zijn. Ook wordt ingezoomd op de rol van vaders bij het voorlezen. Dit onderzoek wordt uitgevoerd door Elisabeth Duursma, Etoc, Rijksuniversiteit Groningen. Resultaten worden verwacht in maart 2011.

3. **Kinderopvang**

Noortje Antonis en Wieteke Nijntjes, *Voorlezen in de kinderopvang 2008.* TNS/NIPO, 2008.
In opdracht van Stichting Lezen door TNS NIPO uitgevoerd onderzoek naar voorlezen in de kinderopvang. Het onderzoek is een herhaling van eerder onderzoek in 2000 en 2004.
Onder meer werd het voorleesklimaat in de kinderopvang in beeld gebracht. Dat is gebeurd door te kijken naar een groot aantal aspecten, waaronder de betrokkenheid van ouders bij het voorlezen, de opleiding van leidsters en de aandacht voor voorlezen in beleids- en werkplannen. Wat betreft ontwikkelingen tussen 2004 en 2008 geldt dat de samenwerking tussen KOV en de bibliotheek intensiever is geworden. Er worden in de KOV meer activiteiten met boeken gedaan. Het voorleesklimaat op peuterspeelzalen is beter dan dat op KDV.

Margriet Chorus, 'Dát wordt er gelezen in de kinderopvang'. In: *Dát moet je gelezen hebben!*; [red.: Harry Bekkering ... et al.]. Speciaal nr. van: Literatuur zonder leeftijd vol. 17 (2003) afl. 62 (najaar), p. 53-68.
De boekenkeuze in de KOV hangt af van de leidsters, de kinderen, of bepaalde omstandigheden, zoals de samenstelling van de groep, de tijd van het jaar, de gebruiksmogelijkheden van een boek of het genre. Termen als ontluikende geletterdheid zijn ongebruikelijk bij leidsters, die in het algemeen zelf geen grote lezers zijn. Ook in de opleiding tot kinderleidster is er slechts marginaal aandacht voor voorlezen en kinderboeken. De collectie in de meeste kindercentra is willekeurig van samenstelling, een bonte mengeling van bewust uitgezochte en door de leidsters gekochte boeken, goedkope tweedehandsjes en goedbedoelde, gekregen exemplaren. Financiële overwegingen spelen een grote rol bij de aanschaf. Een geoormerkt budget is er niet. Boeken worden betaald uit het budget voor de aanschaf van materialen en zijn daar vaak een sluitpost. Dat leidt tot aankopen met concessies aan de kwaliteit. Er is ook nog geen structureel overleg over keuze en aanschaf van boeken. Het (voor)leesbeleid in het pedagogisch beleidsplan opnemen is wenselijk.

Margriet Chorus, *Lezen graag! Leesbevordering op roc's en pabo's*. Stichting Lezen, 2007.
Onderzoek met als conclusie dat leidsters, onderwijsassistenten en docenten basisonderwijs in opleiding te weinig lezen om, als ze eenmaal zijn afgestudeerd, kinderen en ouders tot lezen aan te zetten. Ze hebben te weinig kennis van kinderboeken en te weinig leeservaring om tips en adviezen te kunnen geven. Bovendien blijkt dat aankomende leidsters en docenten niet in staat zijn te oordelen over de kwaliteit van kinderboeken. Docenten vinden te vaak zelf opnieuw het wiel uit, overleggen te weinig en zijn onvoldoende op de hoogte van elkaars activiteiten.

Sarah Droge, Folkert Kuiken, Eva Suijkerbuijk, 'Taalvaardigheid van Amsterdamse voorschoolleidsters'. In: *Les* 27 nr. 161.

Verslag van onderzoek naar de taalvaardigheid van 700 voorschoolmedewerkers en medewerkers in de kinderopvang in Amsterdam: hieruit blijkt dat meer dan de helft van de respondenten niet voldoet aan de vastgestelde minimumnorm voor de vaardigheden spreken, lezen en/-of schrijven:
meer dan de helft van alle medewerkers (53.3%) voldoet voor één of meer vaardigheden niet aan de bijbehorende vastgestelde taalnorm;
van de medewerkers haalt 2,7% de taalnorm niet voor spreken, 23,5% niet voor schrijven en 46,6% niet voor lezen;
van de medewerkers met een diploma Pedagogisch Werker (niveau 3) haalde 60.2% de taalnorm niet;
van de medewerkers met een diploma Pedagogisch Werker (niveau 4) haalde 44.7% de taalnorm niet.

Roel van Steensel, *Voor- en vroegschoolse stimuleringsactiviteiten en ontwikkeling van geletterdheid*. Aksant Academic Publishers, 2006.
Proefschrift (Universiteit Tilburg) waarin onderzocht wordt in hoeverre deelname aan VVE-activiteiten bijdragen aan de ontluikende en beginnende conventionele geletterde vaardigheden van autochtone en allochtone kinderen in het Nederlands. Daarbij is specifiek gelet op de effecten van het gezinsgerichte programma 'Opstap (Opnieuw)', van activiteiten die in voorschoolse kindercentra als de peuterspeelzaal worden aangeboden en van de combinatie van beide soorten aanbod. Ook wordt ingegaan op de vraag in hoeverre de effectiviteit van dergelijke VVE-activiteiten afhankelijk is van contextfactoren, zoals de uitvoering van die activiteiten en kenmerken van de gezinsachtergrond van deelnemende kinderen. Conclusie: het bezoeken van een peuterspeelzaal of een ander voorschools centrum kan bepaalde aspecten van de geletterde ontwikkeling van jonge kinderen bevorderen. (Bescheiden) effecten ervan zijn zichtbaar tot en met het einde van groep 2. De effectiviteit is wel afhankelijk van de organisatie van centra (het aantal kinderen per volwassene) en van de gezinsachtergrond van kinderen.

R.E.L. de Kruif, J.M.A. Riksen-Walraven, M.J.J.M Gevers Deynoot-Schaub, K.O.W. Helmerhorst, L.W.C. Tavecchio, & R.G. Fukkink, *Pedagogische kwaliteit van de opvang voor 0- tot 4-jarigen in Nederlandse kinderdagverblijven in 2008.* Universiteit van Amsterdam, Radboud Universiteit Nijmegen, 2009.
In dit rapport worden de resultaten van de vierde landelijke meting van de pedagogische kwaliteit in de Nederlandse kinderopvang (0- tot 4-jarigen) gepresenteerd. Eerdere metingen vonden plaats in 1995, 2001 en 2005 (in dit laatste jaar trad de Wet Kinderopvang in werking). Vergelijking van de algemene proceskwaliteit in 2008 met die in 2005 laat zien dat de eerder
geconstateerde dalende trend in de kwaliteit zich ook in de afgelopen jaren heeft voortgezet. Vooral de daling op de subschaal *Interacties* verdient aandacht, omdat de interacties tussen pedagogisch medewerkers en kinderen de kern uitmaken van de pedagogische kwaliteit, en de scores op deze schaal in het verleden altijd relatief hoog waren. Beduidend minder goed zijn de resultaten voor de interactievaardigheden *Praten en Uitleggen*, *Ontwikkelingsstimulering* en *Begeleiden van interacties tussen kinderen* waarvoor de gemiddelde scores van pedagogisch medewerkers in veel groepen onvoldoende zijn. Vergelijking van de verschillende typen groepen laat zien dat de kwaliteit van de interacties in de babygroepen op de meeste schalen significant lager is dan in de peutergroepen en in de verticale groepen; hoe meer kinderen in de groep, des te lager de kwaliteit van de interacties.

4. **Onderzoek internationaal**

Carol Cohen Weitzman, Lisa Roy, Theodore Walls, Ricarda Tomlin, 'More Evidence for Reach Out and Read: A Home-Based Study'. In: *Pediatrics* 113 (2004), p. 1248-1253.
Onderzoek naar het Reach out and Read project: een Amerikaans leesbevorderingsproject (uitgevoerd op 4500 locaties) binnen de medische zorg voor kinderen van 6 maanden tot en met 5 jaar, met name gericht op lage inkomensgezinnen. Aangetoond is een toename van taalproductie en –begrip, een toename van oriëntatie gericht op geletterdheid van het kind en een toename van voorlezen door ouders en voorlezen voor het slapen gaan. Zie ook het bovengenoemde, meer recente artikel van Duursma e.a., 2008. Op de website (www.reachoutandread.org): alle wetenschappelijke publicaties over voorlezen aan kinderen onder de 4/5 jaar als onderdeel van het Reach Out and Read programma in de V.S.

Fiona M. Collins, Cathy Svensson, Pat Mahony, *Bookstart: planting a seed for live.* Roehampton University, 2005.
Evaluatie van het Bookstartprogramma tussen september 2003 en september 2004. Hieruit bleek dat regelmatig en consequent lezen met baby's en jonge kinderen een positief effect had op de taalontwikkeling van jonge kinderen. De waarde die ouders aan boeken geven, leesgewoonten in het gezin en de aanwezigheid van boeken hebben een leesbevorderend effect op jonge kinderen. Kinderen in kinderopvang die weinig voorgelezen zijn begrepen minder van het verhaalverloop en nuanceringen ontgingen hen.

Elaine Hall, 'Babies, books and 'impact': problems and possibilities in the evaluation of a Bookstart project'. In: *Educational Review* 53 (2001), p. 57-64.
Evaluatie van het Engelse Bookstartproject met uitgebreid beschrijving van wat het Bookstartproject inhoudt. Aan de hand van telefonische vragenlijsten is het bibliotheekbezoek en het voorlezen geanalyseerd. Het artikel beschrijft een kwalitatief onderzoek naar de effecten van Bookstart.

Kirstine Hansen, Heather Joshi, Shirley Dex, *Children of the 21st century (Volume 2): the first five years*. The Policy Press, 2010.
Analyse (tweede in een reeks) van de eerste vijf levensjaren van ca. 19.000 baby's geboren in 2000 en 2001 in Engeland, Schotland, Wales en Noord-Ierland (Millennium Cohort Studie, Centre for Longitudinal Studies, Institute of Education, University of London), waartoe hun ontwikkeling op verschillende gebieden wordt gevolgd. Het hoofdstuk 'Childcare in the pre-school years' (Fiona Roberts, Sandra Mathers, Heather Joshi, Kathy Sylva en Elizabeth Jones) heeft als conclusie dat het dagelijks lezen met een 3-jarig kind zich twee jaar later terugbetaald: kinderen die op 3-jarige leeftijd door hun ouders elke dag voorgelezen zijn scoren twee jaar later aan het eind van hun eerste schooljaar (primary school) niet alleen beter op het gebied van taal en geletterdheid, kennis en begrip van de wereld, maar ook met wiskunde. Ze lopen ook voor qua sociale, emotionele, fysieke en creatieve ontwikkeling.

Margareth Hardman en Lynn Jones, 'Sharing Books with Babies: evaluation of an early literacy intervention'. In: *Educational Review* Vol. 51, No. 3 (1999), p. 221-229.
Evaluatie van het Kirklees 'Babies into Books' project, waarbij vergeleken wordt met Bookstart. Er werden Baby Book Bags uitgedeeld met een gratis boek en informatie over lezen, aan 40 verzorgers met een zeven maanden oude baby in twee pilotgebieden, samen met een uitnodiging voor een 'literacy support group'. Bij het uitdelen werden alle verzorgers geïnterviewd omtrent hun boekgerelateerde activiteiten thuis. Een tweede interviewronde

twee maanden later met 20 verzorgers gaven grote verschillen aan: de baby's hadden veel meer boeken in hun bezit, er werd meer met baby's 'gelezen'.

Margaret Hines and Greg Brooks, *Sheffield babies love books: an Evaluation of the Sheffield Bookstart Project.* University of Sheffield, 2005.
Toont de toonaangevende gevolgen aan van Bookstart wat betreft geletterdheid en taal- en luistervaardigheid van jonge kinderen.

Catherine Hunn, *Bookstart and shared reading.* University of Plymouth, 2007.
Deze studie maakte gebruik van observaties van gedeelde leeservaringen van ouder en kind om het effect van Bookstart te onderzoeken. Conclusie: Bookstart draagt bij aan geletterdheid en taalontwikkeling, maar ook aan sociale en emotionele ontwikkeling.

Laurie Makin en Susan Spedding, 'Support at Home for Early Language and Literacies (SHELLS) Collaboration and Challenge'. In: *Early Child Development and Care* 170 (2001), p. 45-46.
Beschrijving van het 'Support at Home for Early Language and Literacies (SHELLS) project', een interventie voor ontluikende geletterdheid voor gezinnen met kinderen tot 3 jaar in de niet stedelijke gebieden van Australië. Bevindingen uit de monitoring lijken uit te wijzen dat dit aanpasbare samenwerkingsmodel de mogelijkheid biedt om gezinnen met jonge kinderen van allerlei aard te ondersteunen bij de ontwikkeling van ontluikende geletterdheid.

Eileen T. Rodriguez, Catherine S. Tamis-Lemonda, Mark E. Spellman, Barbara E. Pan, Helen Raikes, Julieta Lugo-Gil, Gayle Luze, 'The formative role of home literacy experiences across the first three years of life in children from low-income families'. In: *Journal of applied developmental psychology* 30 (2009), p. 677-694.
In dit onderzoek worden de frequentie waarmee kinderen met een lage sociaal economische achtergrond deelnemen aan geletterde activiteiten thuis (zoals voorlezen, verhaal vertellen, bibliotheek bezoek en het leren van het alfabet) en de kwaliteit van de interacties en de educatieve materialen die thuis beschikbaar zijn, gerelateerd aan de taalontwikkeling op 14, 24 en 36 maanden. Kinderen waarbij er thuis een rijke geletterde omgeving is, dus waar veel boeken zijn en waar er veel lees interactie is, scoren na de interventie rond het populatie gemiddelde en lopen minder risico op het ontwikkelen van leesproblemen. Terwijl kinderen met weinig geletterde ervaringen thuis een leesachterstand hadden en daardoor het risico blijven lopen op het ontwikkelen van leesproblemen. De resultaten van deze studie impliceren dat een interventie op jonge leeftijd voor deze groep kinderen (low SES) belangrijk is voor het vroegtijdig stimuleren van de taalontwikkeling.

Sainsbury's Bookstart evaluation. The National Centre for Research in Children's Literature, University of Surry Roehampton, 2001.
Kwantitatieve (vragenlijsten) en kwalitatieve (observaties en interviews) evaluatie van Bookstart in 75 gezinnen. Ouders gingen vaker lezen met baby's en jonge kinderen en hechtten daar ook meer waarde aan. Er werd meer waarde gehecht aan het belang van lezen voor de spraak/taalontwikkeling van en contact (interactie) met het kind. Er werden meer baby's lid van de bibliotheek.

Judy A. Theriot, Sofia M. Franco, Barbara A. Sisson, Sharon C. Metcalf, Mary A. Kennedy, Henrietta S. Bada, 'The Impact of Early Literacy Guidance on Language Skills of 3-Year-Olds'. In: *Pediatric Clinics 42 (2003)*, p. 165-172.

Studie naar wat het uitdelen van boeken oplevert tijdens het bezoeken van de kinderkliniek (bij ons consultatiebureaus) aan kinderen vanaf 2 maanden. Uit dit onderzoek blijkt dat er een positief effect bestaat als deze boekjes worden uitgedeeld. Hoe meer boekjes er worden uitgedeeld, hoe groter het effect.

Bruno Vanobbergen en Maroie Daems, *Boekbaby's: de belangrijkste conclusies van het onderzoek*. Universiteit Gent, [2008].
Boekbaby's is een initiatief in Vlaanderen dat baby's en hun ouders samen plezier wil laten beleven aan boeken. Het startte in het najaar van 2005 als een pilootproject voor 82 ouders met baby's uit tien gemeenten, in samenwerking met de plaatselijke openbare bibliotheek. Boekbaby's bleek een sterke stimulans om een leescultuur binnen het gezin te ontwikkelen. Boekbaby's overtuigt ouders ervan dat een stimulerende leescultuur al vanaf de wieg belangrijk is. Bibliotheken zijn zeer enthousiast en staan open voor initiatieven voor zeer jonge kinderen.

Barrie Wade, Maggie Moore, 'Bookstart: a qualitative evaluation'. In: *Educational review* 55 (2003), p. 3-13.
Globale samenvatting van eerdere studies. Daarnaast zijn er verschillende evaluatie-interviews gehouden met bibliothecarissen, ouders, 'consultatiebureaus' en coördinatoren die betrokken zijn bij het Bookstartproject in Engeland. Allen zijn positief over het project. Er wordt nog eens onderstreept hoe belangrijk en effectief de vroege ondersteuning van het voorlezen/lezen is. Het artikel omvat een kwalitatieve beschrijving van een onderzoek.

Earnestine Willis, Claudia Kabler-Babbitta, Barry Zuckerman, 'Early Literacy Interventions: Reach Out and Read'. In: *Pediatric Clinics of North America* 54 (2007), p. 625–642.
Bespreking van de 'literacy challenges' van kinderen uit gezinnen met een laag inkomen en de noodzaak voor de jeugdgezondheidszorg om op de hoogte te zijn van de geletterde omgeving van het kind. De auteurs definiëren geletterdheid en benadrukken dat geletterdheid een continu proces is, wat de ontwikkeling van luisteren, spreken, lezen en schrijven inhoudt. 'Read Out and Read' is een nationaal toegepast model dat een positief effect heeft op de ontwikkeling van receptieve en expressieve taalvaardigheden bij kinderen. Kinderartsen (bij ons consultatiebureaus) zijn de aangewezen personen om zich toe te leggen op ontwikkeling van ontluikende geletterdheid omdat zij vaak het meest te maken hebben met ouders, zuigelingen en kinderen tijdens de voorschoolse jaren.

5. Onderzoek internationaal voor verdere studie

Samantha B. Berkule, Benard P. Dreyer, Harris S. Huberman, Arthur H. Fierman, Alan L. Mendelsohn, 'Attitudes about shared reading among at-risk mothers of newborn babies'. In: *Ambulatory Pediatrics* 7 (2007), p. 45–50.
Analyse om de sociaaldemografische correlaties in kaart te brengen van de attitudes onder multi-etnische moeders van pasgeboren baby's met een lage sociaaleconomische status (SES) ten aanzien van de middelen die aanwezig zijn voor het samen lezen. In totaal zijn 211 moeder-kindcombinaties beoordeeld: 23,7% gaf aan pas samen met het kind naar een boek te kijken als het kind 12 maanden of ouder was; 42,2% gaf aan thuis geen babyboeken te hebben; en 19,9% gaf aan bedenkingen te hebben bij het samen lezen. Veel risicomoeders van pasgeboren baby's gaven aan niet van plan te zijn tijdens de vroege kinderjaren samen te lezen en thuis ook geen geschikte boeken te hebben.

Samantha B. Berkule, Benard P. Dreyer, Perri E. Klass, Harris S. Huberman, Hsiang S. Yin, Alan L. Mendelsohn, 'Mothers' expectations for shared reading after delivery: implications for reading activities at 6 months'. In: *Ambulatory Pediatrics* 8 (2008), p. 169–174.
Onderzocht is of moeders, die dat voor de geboorte al van plan waren, er eerder toe over gingen samen te lezen met hun baby (jonger dan 6 maanden). Babyboeken waren al aanwezig. Het betreft een cohortstudie waarbij gegevens werden vastgelegd na de geboorte en tijdens een vervolgonderzoek bij de leeftijd van 6 maanden in een openbaar ziekenhuis in de stad. In totaal zijn 173 moeder-kindcombinaties beoordeeld. Gebleken is dat de attitudes en middelen van moeders met betrekking tot samen lezen tijdens de vroege kinderjaren belangrijke predictoren vormen voor het lezen bij een leeftijd van 6 maanden. Cumulatieve postnatale attitudes en bronnen zijn de sterkste predictoren van latere gedragingen. Er is aanvullend onderzoek nodig ten aanzien van de vraag of begeleiding inzake samen lezen in de vroege kinderjaren of tijdens de zwangerschap de waarde van programma's als 'Reach Out and Read' doet toenemen.

Lisa K. Boyce, Gina A. Cook, Lori A. Roggman, Mark S. Innocenti, Vonda K. Jump, James F. Akers, Sharing Books and Learning Language: 'What do Latina Mothers and Their Young Children Do?'. In: *Early Education & Development* Volume 15, number 4, october 2004, p. 371-385.
In deze studie wordt gekeken naar Spaanstalige immigrante moeders van Latijns-Amerikaanse afkomst met een laag inkomen en hun gebruik van boeken in relatie tot de woordenschat van hun kinderen. 47 3-jarige kinderen en hun moeders namen deel. Er werden twee onderzoeksvragen gesteld: (a) Welke interactieve gedragingen worden zichtbaar als deze moeders en hun 3-jarige kinderen samen naar een boek kijken? (b) Welke gedragingen met betrekking tot het delen van boeken hebben voor deze kinderen en hun moeders betrekking op het actieve spraakvermogen van de kinderen? De resultaten geven aan dat de moeders door de interactie met boeken de aandacht van hun kinderen voor gedrukte tekst hebben verbeterd, de interactie of conversatie met hun kinderen hebben bevorderd over wat zich in de boeken afspeelt, en, zij het in mindere mate, zij gebruik gemaakt hebben van wat complexere leesstrategieën. De kinderen van moeders die zich met dit soort dingen bezighielden, hadden de grootste woordenschat, ook als de eigen woordenschat van de moeders wordt meegerekend. Tot slot worden de implicaties besproken voor het opzetten van interventieprogramma's voor vergelijkbare gezinnen.

Adriana G. Bus, Marinus H. van Ijzendoorn, Anthony D. Pellegrini, 'Joint book reading makes for success in learning to read: a meta-analysis on intergenerational transmission of literacy'. In: *Review of Educational Research* Vol. 65, No. 1, spring 1995, p. 1-21.
Kwantitatieve meta-analyse van de beschikbare empirische bewijzen met betrekking tot het leesgedrag van ouders met peuters en diverse metingen van de resultaten. Bij de selectie van de studies die worden opgenomen in de meta-analyse, gaat de aandacht uit naar studies inzake de frequentie van het voorlezen van boeken aan peuters. De resultaten ondersteunen de hypothese dat het leesgedrag van ouders met peuters gerelateerd is aan metingen van de resultaten, zoals taalontwikkeling, opkomende geletterdheid en leesprestaties. De resultaten ondersteunen eveneens de hypothese dat het lezen van boeken in het bijzonder de verwerving van een register voor geschreven taal beïnvloedt: het effect van het leesgedrag van ouders met peuters is niet afhankelijk van de sociaaleconomische toestand van de gezinnen of diverse methodologische verschillen tussen de studies. Het effect lijkt echter kleiner te worden zodra de kinderen conventionele lezers worden en zelf kunnen lezen.

Kathryn L. Fletcher, Elaine Reese, ‘Picture book reading with young children: a conceptual framework’. In: *Developmental Review* 25 (2005), p. 64–103.
Het doel van deze studie is om verschillend onderzoek naar het lezen van prentenboeken met kinderen tot 3 jaar bijeen te voegen. In de studie wordt onderzoek gedaan naar sectieoverschrijdend, longitudinaal en interventieonderzoek naar leesgedrag en worden de wijzigingen in gedragingen bij zowel ouders als kinderen beschreven tijdens het lezen van prentenboeken aan kinderen tussen 0 en 3 jaar. Onderzoek met betrekking tot aanvullende factoren die van invloed zijn op de gedragingen van ouders en kinderen bij het lezen van prentenboeken, zoals bepaalde eigenschappen van de ouders (bijvoorbeeld de sociaaleconomische status), eigenschappen van kinderen (bijvoorbeeld de interesse in boeken), en de mate van de band tussen ouder en kind, worden eveneens in ogenschouw genomen. Van dergelijke factoren wordt aangenomen dat zij de frequentie en/of kwaliteit van de leesinteractie en de gunstige resultaten van het lezen voor de taalontwikkeling van kinderen beïnvloeden. Tijdens de studie worden ook de lacunes in de bestaande literatuur benadrukt. Op basis van de synthese wordt een theoretisch kader voorgesteld om toekomstig onderzoek te sturen met betrekking tot het voorlezen aan jonge kinderen.

Jeanne W. Holland, ‘Reading aloud with Infants: the controversy, the myth, and a case study’. In: *Early Childhood Educ* J (2008) 35, p. 383–385.
Dit artikel biedt inzicht in onderzoek naar het hardop voorlezen aan kinderen, en biedt tevens de resultaten van een casestudy, waarin een kind van zes maanden aan wie is voorgelezen vanaf de geboorte tot aan het huidige moment, wordt gevolgd. De uitkomst van de casestudy bevestigt dat het hardop voorlezen door ouders en verzorgers aan kinderen noodzakelijk is voor de ontwikkeling van taalvaardigheden die van groot belang zijn voor het bewustzijn van boeken en gedrukte tekst, de ontwikkeling van woordenschat, taalbeheersing en taalbegrip: allemaal voorwaarden om te leren lezen en schrijven.

Alice Sterling Honig, Meera Shin, ‘Reading aloud with infants and toddlers in child care settings: an observational study’. In: *Early Childhood Education Journal* Vol. 28, no. 3 (2001), p. 193-197.
In deze studie worden de effecten beoordeeld van een geletterdheidsprogramma vanuit de gemeenschap op de taal- en conceptuele ontwikkeling van 1-, 2- en 3-jarigen. Universitaire studenten werden opgeleid om beginnende ouders effectieve methoden te leren om hun kinderen voor te lezen. Aan gezinnen werden willekeurig achttien, drie of nul instructiebezoeken toegewezen. Uit de resultaten blijkt dat ouders die deel hadden genomen aan het programma met achttien instructiebezoeken hun aandeel vergroten in nuttige gedragingen ter bevordering van de geletterdheid, zoals het voorlezen aan hun kinderen, het uitleggen van concepten aan kinderen en het gebruik van de bibliotheek. De kinderen uit de groep van achttien instructiebezoeken geven blijk van grotere vooruitgang in taal- en conceptuele ontwikkeling dan de kinderen uit de groep met nul instructiebezoeken. Tussen de kinderen uit de groep met drie en die met nul instructiebezoeken wordt maar weinig verschil geconstateerd. Hieruit blijkt dat alleen een intensief interventieprogramma vanuit de gemeenschap, dat is ontworpen om ouders te trainen, effect sorteert ten aanzien van het vergroten van de geletterdheid onder etnische kinderen uit gezinnen met een laag inkomen.

Jan Karrass, Meghan C. VanDeventer, Julia M. Braungart-Rieker, ‘Predicting shared parent–child book reading in infancy’. In: *Journal of Family Psychology* Vol. 17, no. 1 (2003), p. 134–146.
In deze studie wordt de mate beoordeeld waarin ouderlijke contextuele factoren en karaktereigenschappen van het kind voorspellen of de ouders hun kinderen in de leeftijd van 8

maanden voorlezen. Uit discriminante functieanalyse blijkt dat moeders met een hoger gezinsinkomen en moeders die aangaven minder stress met het ouderschap of minder problemen in het algemeen te hebben, eerder geneigd zijn hun kinderen voor te lezen. Het geslacht en het karakter van het kind vormen geen significante predictoren ten aanzien van de vraag of moeders hun kinderen voorlezen. Bovendien is er geen bewijs dat moeders die aangaven hun kinderen hardop voor te lezen, in de prakrijk een meer verrijkende opvoedpraktijk hanteren. Ouderlijke contextuele factoren wijzen niet op een onderscheid tussen lezers en niet-lezers, maar het karakter van het kind wel. Vaders die voorlezen, hebben kinderen die zich minder gemakkelijk lieten troosten en die meer tijd nodig hebben om zich te oriënteren. De mogelijkheid wordt geopperd dat het lezen van boeken kan dienen als één van de bemiddelende eigenschappen voor de relatie tussen karakter en cognitieve ontwikkeling.

Jan Karrass, Julia M. Braungart-Rieker, 'Effects of shared parent–infant book reading on early language acquisition'. In: *Applied Developmental Psychology* 26 (2005), p. 133–148.
In deze studie wordt onderzocht of het samen lezen van ouders en kinderen in de leeftijd tussen 4 en 8 maanden in verband kan worden gebracht met hun latere taalvaardigheden op een leeftijd van 12 à 16 maanden. De ouders van 87, zich doorsnee ontwikkelende, kinderen uit de middenklasse gaven aan in hoeverre wel of niet thuis werd voorgelezen. De taalvaardigheden van de kinderen werden gemeten aan de hand van praktische beoordelingen en ouderverslagen. Uit de resultaten blijkt dat samen lezen bij een leeftijd van 8 maanden verband houdt met zowel de taalvaardigheden bij 12 maanden (met name voor meisjes) als de taalvaardigheden bij 16 maanden. Bovendien is er een statistisch significant effect van het samen lezen op het actieve taalgebruik, echter niet op het passieve taalgebruik. Het lezen bij 4 maanden houdt geen significant verband met de latere taalvaardigheid. De bevindingen ondersteunen de effectiviteit van het voorlezen aan kinderen van 8 maanden. Bovendien kan de relatie tussen samen lezen en de latere taalvaardigheid afhangen van het geslacht van de ouder en het kind. Er zal nader onderzoek moeten worden verricht naar wat ouders zeggen en doen wanneer zij voorlezen aan kinderen die nog niet taalvaardig zijn.

Alice A. Kuo, Todd M. Franke, Michael Regalado, Neal Halfon, 'Parent Report of Reading to Young Children'. In: *Pediatrics* 113 (2004), p. 1944 –1951.
Onderzoek naar de predictoren en de frequentie van leesactiviteit binnen een landelijk representatieve steekproef van gezinnen met jonge kinderen. Daarnaast wordt gekeken naar de mate waarin ouders aangeven of de kinderartsen van het consultatiebureau zich bezighouden met vroege activiteiten op het vlak van geletterdheid. In de studie worden de gegevens geanalyseerd van het 'National Survey of Early Childhood Health' (NSECH) van 2000, een telefonische enquête onder 2068 ouders van kinderen in de leeftijd van 4 tot 35 maanden. Ouders werden gevraagd naar de frequentie waarmee zij hun kinderen voorlazen, of de kinderartsen van het consultatiebureau gedurende het voorafgaande jaar hadden gesproken over het samen lezen, en zo niet, of een gesprek over het belang van voorlezen aan kinderen nuttig zou zijn geweest. Van ongeveer 52% van de jonge kinderen wordt aangeven dat de ouders hen elke dag voorlazen. Significante predictoren van het dagelijks voorlezen zijn onder andere de oudere leeftijd van het kind (19 à 35 maanden, vergeleken met 4 à 9 maanden), opleidingsniveau van de moeder (hoger dan middelbare school), grotere hoeveelheid kinderboeken thuis, en het bespreken van het belang van lezen door de kinderarts bij het consultatiebureau. Voor lagere scores zorgen moeders die fulltime werken, gekleurde afkomst/etniciteit, Latijns-Amerikaanse afkomst/etniciteit, Spaanstalige ouders, en meer dan een kind in het gezin. Ongeveer 37% van de ouders geeft aan dat de kinderarts bij het consultatiebureau het niet over lezen had gehad. Bijna de helft (47%) van deze ouders had het nuttig gevonden als dit wel het geval was geweest. Geconcludeerd wordt dat de gezinscontext

en de dagelijkse leesroutines belangrijk zijn voor de vroege ontwikkeling van geletterdheid bij een kind; de gezinskenmerken en -routines houden verband met de gerichtheid van het gezin op geletterdheid. De analyse geeft tevens aan dat een groot percentage van de ouders met jonge kinderen die niet dagelijks lezen, van mening zijn dat het nuttig zou zijn als de kinderarts bij het consultatiebureau op het belang van lezen zou wijzen.

Laurie Makin, 'Literacy 8–12 months: what are babies learning?'. In: *Early Years*, Vol. 26, no. 3, october 2006, p. 267–277.
In dit artikel wordt gekeken naar de interactie tijdens het samen lezen met tien baby's in de leeftijd van 8 tot 12 maanden en hun moeders. Uit een gedetailleerde analyse van de linguïstische en paralinguïstische eigenschappen van de interactie in de moeder-kindcombinaties, blijkt een verschillend individueel patroon van taalgebruik, gespreksstructuur en paralinguïstische interactie. Ook zijn er verschillen in de neiging van het kind om met de activiteit mee te doen. De bevindingen van deze studie bevatten belangrijke implicaties voor ondersteunings-, preventie- en interventieprogramma's voor ouders.

Michal Perlman, Brooke A. Fletcher, 'Literacy instruction in Canadian Child Care Centers'. In: *Journal of Research in Childhood Education* (2008) Vol. 23, No. 2, p. 139-155.
Het doel van deze studie is om de geletterdheidsinstructies bij kinderdagverblijven in kaart te brengen, om aspecten van kinderdagverblijven te beoordelen die wijzen op dergelijke instructies en om een beperkte analyse te maken van de vraag of geletterdheidsinstructies invloed hebben op het voorschools functioneren van kinderen. Aan het onderzoek wordt deelgenomen door pedagogisch medewerkers en kinderen van 103 groepen voor 0-4 jaar in 64 kinderdagverblijven in een grote stad in Canada. Geletterdheidsinstructies worden vastgelegd met behulp van een reeks waarnemingen van 20 seconden die steekproefsgewijs gedurende de ochtend werden afgenomen. De volgende vormen van geletterdheidsinstructies worden beoordeeld: hardop voorlezen; woordinstructie; letteridentificatie; druk-/schrijfletters; symboolherkenning; letter-woordgeluiden; woordsegmentatie. Hiërarchische lineaire modellen geven aan dat dergelijke instructies eerder specifiek zijn voor bepaalde pedagogisch medewerkers dan voor een bepaalde groep van het kinderdagverblijf. Al met al vonden er weinig instructies plaats. Indicators van de kwaliteit die van invloed zijn op de geletterdheidsinstructies zijn niet gevonden, en de instructies wijzen niet op hogere scores voor verbale intelligentie onder kinderen. Tot slot worden de implicaties voor onderzoek en praktijk besproken.

Gwenneth Phillips, Stuart McNaughton, 'The practice of storybook reading to preschool children in mainstream New Zealand families'. In: *Reading Research Quarterly*, Vol. 25, no. 3 (Summer, 1990), p. 196-212.
Onderzoek naar de sociale praktijk van het lezen van boeken in tien doorsnee gezinnen in Nieuw-Zeeland, waar de ouders thuis regelmatig voorlezen aan hun 3- en 4-jarige kinderen. Tijdens Studie 1 verzamelden de onderzoekers de gegevens van één maand over de frequentie van het voorlezen, het tijdstip op de dag, de deelnemers en de soorten boeken die werden gekozen. De bevinding was dat het voorlezen een frequente kindgerichte gebeurtenis was in de onderzochte gezinnen. Tijdens Studie 2 werden dezelfde boeken aan de verschillende gezinnen verstrekt, en werd de interactie tussen ouder en kind opgenomen en geanalyseerd. De toevoegingen van zowel ouders als kinderen waren veelal gericht op de directe betekenis van de tekst, met name op de gebeurtenissen binnen het verhaal en de richting waarin het verhaal zich ontwikkelt. Maar weinig interactie was gericht op het drukwerk of de illustraties. Tijdens de opeenvolgende leessessies deed zich een aantal veranderingen voor: in eerste instantie waren de ouders gericht op het verduidelijken aan hun kinderen van het verhaal,

maar later stimuleerden ze juist de anticipatie en spoorden zij de kinderen aan zelf dingen af te leiden. De resultaten geven aan dat kinderen uit dergelijke doorsnee gezinnen in Nieuw-Zeeland hierdoor reeds enige kennis hebben van het construeren van betekenis uit verhalen op het moment dat zij aan hun schooltijd beginnen.

Helen Raikes, Barbara Alexander Pan, Gayle Luze, Catherine S. Tamis-LeMonda, Jenne Brooks-Gunn, Jill Constantine, Louisa Banks Tarullo, H. Abigail Raikes, Eileen T. Rodriguez, 'Mother–child bookreading in low-income families: correlates and outcomes during the first three years of life'. In: *Child Development*, July/August 2006, Vol. 77, number 4, p. 924 – 953.
Ongeveer de helft van de benaderde 2581 moeders met een laag inkomen geeft aan dagelijks aan hun kind voor te lezen. Op de leeftijd van 14 maanden neemt de kans dat wordt voorgelezen toe als het om een eerstgeborene of meisje gaat. Op de leeftijden van 24 en 36 maanden neemt de kans toe afhankelijk van de verbale vermogens en de opleiding van de moeder en de vraag of het kind een eerstgeborene is of de 'Early Head Start'-status heeft. Blanke moeders lezen meer dan moeders met een Latijns-Amerikaanse of Afro-Amerikaanse achtergrond. Voor Engelstalige kinderen werd coöperatief lezen geassocieerd met woordenschat en begripsvermogen bij 14 maanden, en met woordenschat en cognitieve ontwikkeling bij 24 maanden. Een patroon van dagelijks lezen over de drie datapunten voor Engelstalige kinderen en van dagelijks lezen over één datapunt voor Spaanstalige kinderen voorspelt de taal- en cognitieve vaardigheden van kinderen bij 36 maanden. Padanalyses suggereren wederkerige en sneeuwbalrelaties tussen het voorlezen door moeders en de woordenschat van kinderen.

Joanne Roberts, Julia Jurgens, Margaret Burchinal, 'The role of home literacy practices in preschool children's language and emergent literacy skills'. In: *Journal of Speech, language, and Hearing Research* Vol. 48, april 2005, p. 345-359.
Deze studie onderzoekt hoe vier specifieke maatregelen voor thuispraktijken op het gebied van geletterdheid (d.w.z. de frequentie van het samen lezen, de voorleesstrategieën van de moeder, het leesplezier van het kind en de sensitiviteit van de moeder) en een mondiale meting van de kwaliteit en de ontvankelijkheid van de thuisomgeving tijdens de voorschoolse jaren de taalvaardigheid en opkomende geletterdheid bij kinderen in de leeftijd tussen de 3 en 5 jaar voorspellen. Deelnemers aan het onderzoek waren 72 Afro-Amerikaanse kinderen en hun moeders of primaire verzorgers uit gezinnen met een laag inkomen, waar de thuisomgeving ten aanzien van geletterdheid en ontwikkeling werd gevolgd vanaf de vroege kinderjaren. Vanaf het moment dat de kinderen 18 maanden oud waren tot het moment dat ze 5 jaar oud waren, werden de moeders van de kinderen elk jaar ondervraagd over de frequentie waarmee zij aan hun kinderen voorlazen en hoeveel plezier hun kinderen in het voorlezen hadden, en werd de algehele kwaliteit en ontvankelijkheid van de thuisomgeving geobserveerd. Ook werden moeders geobserveerd terwijl ze hun kinderen voorlazen. Dit gebeurde één keer per jaar, als het kind 2, 3 en 4 jaar oud was. Daarbij werden de sensitiviteit en de strategieën van de moeder voor het voorlezen gecodeerd. Het passieve en actieve taalgebruik en de woordenschat van het kind werden jaarlijks beoordeeld vanaf de leeftijd van 3 jaar tot het moment dat het kind naar het kinderdagverblijf ging, en de opkomende geletterdheid werd ingeschat bij 4 jaar en bij toetreding tot het kinderdagverblijf. De specifieke thuispraktijken op het gebied van geletterdheid lieten een gemiddelde tot grote onderlinge relatie zien, en toonden na verificatie van het opleidingsniveau van de moeder, de leesvaardigheid van de moeder en het geslacht van het kind, slechts een paar significante verbanden met de uitkomsten voor taal en geletterdheid. De mondiale meting van de algehele ontvankelijkheid en steun van de thuisomgeving vormde de sterkste predictor van de

taalvaardigheid en de vroege geletterdheid van kinderen en droeg naast de specifieke praktijkmaatregelen inzake geletterdheid bij aan het voorspellen van de vroege taalontwikkeling en geletterdheid.

Hollis S. Scarborough, Wanda Dobrich, 'On the efficacy reading to preschoolers'. In: *Development review* 1 (1994), p. 245-302.
Drie decennia van empirisch onderzoek naar de veronderstelde invloed van ouder-peuter leeservaringen op de ontwikkeling van taal en geletterdheid worden in ogenschouw genomen. Er wordt bewijs geleverd voor deze invloed, hoewel de omvang van de waargenomen effecten nogal variabel zijn binnen en tussen de steekproeven en gemiddeld minder zijn dan verwacht. Predictoren zijn demografische gegevens, attitude en verschillen in vaardigheid tussen kinderen in de voorschoolse leeftijd. Implicaties van de bevindingen voor de theorie en onderzoek over geletterdheid, voor overname in de onderwijspraktijk en voor begeleiding van de ouders worden besproken.

Monique Sénéchal, Edward H. Cornell, Lorri S. Broda, 'Age-related differences in the organization of parent-infant interactions during picture-book reading'. In: *Early Childhood Research Quarterly* 10 (1995), p. 317-337.
De waarnemingen in deze studie geven aan hoe de opzet van leessessies verschilt wanneer ouders met een midden- of hoger inkomen, die woonachtig zijn in buitenwijken, boeken voorlezen aan kinderen die nog niet en kinderen die net begonnen zijn met spreken. Twaalf ouder-kindcombinaties werden thuis gefilmd wanneer de kinderen 9, 17 en 27 maanden oud waren. Bij elk van de drie bezoeken werden twee verschillende boeken gelezen. Deze boeken bevatten tekst die de illustraties beschreef dan wel in het geheel geen tekst. De kwaliteit van de verwoordingen van de ouders veranderde afhankelijk van de leeftijd van het kind. Ouders die aan jongere kinderen voorlazen gebruikten meer aandacht-vragende formuleringen en gebruikten meer omschrijvingen; ouders die aan oudere kinderen voorlazen, gebruikten meer vragen en vroegen om meer feedback. Analyses van de sequentiële afhankelijkheden tussen de categorieën gedragingen suggereren dat bij deze leeftijdsgroepen de ouders de aandacht van het kind voor het boek in de gaten houden en proberen te optimaliseren. De bijdragen van ouders lopen uiteen van het plaatsen van kwalificerend commentaar en sequenties van kwalificerende vragen, tot aan dialogen waarbij de groeiende linguïstische vaardigheden van het kind worden geoefend. Tot slot geldt dat boeken zonder tekst leiden tot meer verbaal gedrag bij de ouders en tot meer vocalisatie bij het kind.

Iman Sharif, Philip O. Ozuah, Eugene I. Dinkevich, Michael Mulvihill, 'Impact of a brief literacy intervention on urban preschoolers'. In: *Early Childhood Education Journal*, Vol. 30, no. 3 (spring 2003), p. 177-180.
Op een kinderdagverblijf in de stad is een pre-poststudie verricht om de hypothese te toetsen dat korte talige interventies leiden tot een betere passieve woordenschat voor peuters. Ouders hebben een reeks van vier workshops over het voorlezen aan kinderen bijgewoond. De kinderen lieten na zeven maanden van follow-up bij de 'Peabody Picture Vocabulary Test' een opmerkelijke verhoging van de score zien. Kinderen van hoogopgeleide ouders lieten een grotere stijging van de score zien dan kinderen van lager opgeleide ouders.

Suzy Tomopoulos, Benard P. Dreyer, Catherine Tamis-LeMonda, Virginia Flynn, Irene Rovira, Wendy Tineo, Alan L. Mendelsohn, 'Books, toys, parent-child interaction, and development in young Latino children'. In: *Ambulatory Pediatrics* 6 (2006), p. 72–78.

Beschrijving van de onderlinge relatie tussen boeken en speelgoed thuis, de interactie tussen ouder en kind, en de ontwikkeling van het kind bij een leeftijd van 21 maanden onder kinderen van Latijns-Amerikaanse afkomstig uit gezinnen met een laag inkomen.
Baby's van Latijns-Amerikaanse afkomst, uit de eerste groep van een kinderdagverblijf, en de moeder-kindcombinaties zijn gevolgd tot de leeftijd van 21 maanden. De bestudeerde kinderen maakten deel uit van een controlegroep van een grotere interventiestudie. Bij kinderen in de leeftijd van 6 en 18 maanden werden de hoeveelheid boeken en speelgoed en de frequentie van het hardop voorlezen gemeten. Bij kinderen in de leeftijd van 21 maanden werden de cognitieve en taalontwikkeling van het kind en de interactie tussen ouder en kind beoordeeld. Verder werd bepaald of de kinderen in aanmerking kwamen voor vroegtijdige interventiediensten. Voor 46 van de 73 gevallen (63,0%) werden de gegevens verzameld bij een leeftijd van 21 maanden. In meervoudige regressieanalyse voorspellen boeken die werden geboden op de leeftijd van 18 maanden zowel cognitieve vaardigheden als passief taalgebruik, terwijl speelgoed dat werd geboden bij de leeftijden van zowel 6 als 18 maanden het passieve taalgebruik bij 21 maanden voorspelt. Als ouders meer dan vier keer per week hardop voorlezen, is er een verband met het minder in aanmerking komen voor interventiediensten. Geconcludeerd wordt dat het hardop voorlezen en het aanbieden van speelgoed in verband staan met een betere cognitieve en taalontwikkeling van het kind en het minder in aanmerking komen voor interventiediensten.

Donald Joseph Yarosz, William Steven Barnett, 'Who reads to young children?: indentifying predictors of family reading activities'. In: *Reading Psychology*, 22 (2001), p. 67–81.
Wie leest er voor aan kleine kinderen? Voor het nationale onderzoek werden analyses verricht van de gegevens van de 'National Household Education Survey' van 1995 (NHES:95) teneinde het effect te onderzoeken op de frequentie van het voorlezen door ouders aan hun kinderen. Er zijn reacties verzameld van ouders en verzorgers van een representatieve steekproef van 7.566 dreumesen en peuters. De frequentie van het voorlezen aan kinderen blijkt te variëren afhankelijk van etniciteit, de eerste taal die thuis wordt gesproken, de leeftijd van het kind, het aantal broers en zussen, en het opleidingsniveau van de moeder. Uit een controle op basis van andere variabelen, blijkt dat het inkomen en of het om een één- of tweeoudergezin gaat, geen invloed hebben op de frequentie van het voorlezen. Uit een controle op basis van inkomen, opleiding en gezinsomvang en -samenstelling blijken er wel verschillen te bestaan tussen etnische groepen in de gemelde frequentie van het voorlezen aan kinderen binnen het gezin. Er valt dan ook iets te zeggen voor het opzetten van meer cultuurgevoelige voorlichting aan volwassenen en/of gezinnen op het gebied van geletterdheid, en het zou met name nuttig kunnen zijn om voorlichtingsprogramma's voor ouders specifiek af te stemmen op ouders met lage opleidingen. Nader onderzoek dat is gericht op een beter inzicht in de verbanden tussen de kenmerken van ouders en het voorlezen aan kleine kinderen, zou in belangrijke mate kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van betere interventies op het vlak van geletterdheid voor kleine kinderen en hun gezinnen.

6. Vakliteratuur over voorlezen aan jonge kinderen

Itie van den Berg, Anita Middel, m.m.v. Rien Nouse, *Voorlezen, gewoon omdat het leuk is! Basisboek Boekenpret*. Stichting Lezen, 1996.
Bedoeld voor beroepskrachten die te maken hebben met kinderen van drie maanden tot zes jaar uit laaggeschoolde bevolkingsgroepen.

Adriana Bus, *Geletterde peuters en kleuters; theorie en praktijk van ontluikende geletterdheid*. Boom, 1995.
Theorie en praktijk van de vroege lees- en schrijfontwikkeling, de zgn. ontluikende geletterdheid bij 0-6-jarigen.

Margriet Chorus en Irma van Welzen, *Voorlezen gaat zó*. SWP/Nederlands Jeugdinstituut, 2010.
Enthousiasmerende uitgave voor iedereen die te maken heeft met het voorlezen aan jonge kinderen: pedagogisch medewerkers van peuterspeelzalen en kinderdagverblijven, werkers in de buitenschoolse opvang en (gast)ouders, maar ook leidinggevenden in genoemde instellingen. Er wordt informatie gegeven over het voorlezen zelf (wat, hoe, waar, wanneer…) en over alle zaken die daarbij een rol spelen in de groep en bij de leiding.

Dat is een mooi boekje! Dvd, Buro Extern (via: www.boekenpret.nl).
Dvd voor beroepskrachten die werken met kinderen in de leeftijd 0-4 jaar. De dvd is gemaakt om medewerkers van consultatiebureaus, van kinderopvang en van bibliotheken te informeren over het lezen met 0- tot 4-jarigen. De dvd is opgebouwd uit drie delen. Deze kunnen zo nodig ook los van elkaar bekeken worden. In ieder deel wordt een bepaalde beroepsgroep geportretteerd en wordt een beroepskracht aan het woord gelaten. De delen samen geven een totaalbeeld van het lezen met 0- tot 4-jarigen.

Ria Dorssemont & Manu Manderveld, *Naar meer leesplezier: leesbevordering, een eigenwijze aanpak.* De Eenhoorn, 2008.
Over het ontwikkelen van leesplezier thuis en op school, met onder meer als onderwerpen: eigen aanpak, de bibliotheek, kleuters en boeken, verhalen vertellen, prentenboeken, informatieve boeken, aanvankelijk lezen, leesplezier en poëzie, filosoferen, strips, voorlezen en vertellen, kennismaken met auteurs en illustratoren, de belangrijke rol van ouders. Met praktijkvoorbeelden

Carel Peeters, *ABC van het voorlezen*. De Harmonie, 1999.
Praktische informatie over het belang van het voorlezen, gerangschikt op trefwoorden en in alfabetische volgorde.

Jan Peeters en Caroline Boudry, *Samen met een boek, voorlezen bij opvanggezinnen*. Video. Vlaams Expertisecentrum voor opvoeding en kinderopvang, 2005 (via: www.vbjk.be)
Voorleesvideo voor gastouders met opnamen in vier opvanggezinnen, waarin getoond wordt hoe leuk samen lezen kan zijn, hoe je boeken kiest en hoe je er activiteiten aan kunt verbinden.

Wilma van der Pennen, *De magie van het voorlezen*. Stichting Lezen, 1999.
Bundel over voorlezen aan kinderen van 0 t/m 12 jaar in het kader van De Nationale Voorleesdagen. Bevat algemene informatie, voorlees- en boekentips.

Wilma van der Pennen, *Voor het lezen: lezen met baby en peuter*. NBLC, 1992.
Informatie over voorlezen en taalontwikkeling voor medewerkers van peuterspeelzaal, kinderdagverblijf en consultatiebureau. Met aandacht voor kinderen die extra zorg nodig hebben, zoals anderstaligen en kinderen met een beperking.

Voorlezen kan iedereen! Biblion, 2005.

Vanuit verschillende professies, zoals de wetenschapper, de leerkracht, de bibliothecaris, de boekverkoper, worden vele aspecten van voorlezen belicht, waarbij herinneringen aan voorlezen de rode draad vormen. Het gaat daarbij om voorlezen aan alle leeftijden, van baby's tot bejaarden, met de nadruk op het jonge kind. Met artikelen en beschouwingen van de hand van Nederlandse en Vlaamse auteurs en praktijkvoorbeelden ter inspiratie.

7. Praktijkvoorbeelden samenwerking bibliotheek – kinderopvang/peuterspeelzaal

Mariëlla Bakker, 'Leesoma is altijd welkom'. In: *Leeskraam* 2002-1, p. 16-17.
Voorlezen door 50+ op peuterspeelzaal en kleutergroep i.s.m. bibliotheek.

Annemie Berebrouckx, 'Annemie Berebrouckx leest voor'. In: *Leeskraam* 2007-1, p. 4-7.
Voorleesronde in kinderdagverblijven op initiatief van de bibliotheek.

Itie van den Berg en Yvonne van der Weerd, 'Een peuterspeelzaal is meer dan…!'. In: *Leeskraam* 2006-4, p. 13-14.
Doorgaande leeslijn in een samenwerking van peuterspeelzaal, jeugdzorg en bibliotheek gericht op ouders.

Lea Kessels, 'De bibliotheek heeft méér te bieden. Veelzijdig aanbod voor peuterspeelzaal en kinderdagverblijf'. In: *Leeskraam* 2003-4, p. 16-17.
Zie titel.

Lea Kessels, 'Help, de peuters komen!'. In: *Leeskraam* 2004-3, p. 22-23.
Peuterontvangst met pedagogisch medewerkers (en ouders) in de bibliotheek.

Tet Luursema, 'Peutermaand in bibliotheek Delfzijl'. In *Leeskraam* 2003-1, p. 14-15.
Bezoeken van peuters met pedagogisch medewerkers aan bibliotheek.

Cock van den Oever, 'Tot de volgende week!'. In: *Leeskraam* 2003-1, p. 22-23.
Voorlezen door 50+ in peuterspeelzaal i.s.m. bibliotheek.

Diny van der Pas, 'Boeken aanschaffen? We hebben de bibliotheek toch!'. In: *Leeskraam* 2004-3, p. 19-21.
Samenwerking tussen peuterspeelzaal en bibliotheek w.b. collectievorming.

Diny van der Pas, 'Leesbevordering 0-6'. In: *Leeskraam* 2002-1, p. 20-23.
Doorgaande leeslijn met openbare bibliotheek Tilburg als spil i.s.m. consultatiebureau en kinderdagverblijf.

Anneke Tiddens en Lilian Hulzebos, 'Baby-bieb-weken'. In: *Leeskraam* 2002-1, p. 14-15.
Medewerkers bibliotheek Hoogezand aan het werk op het consultatiebureau.

Irma van Welzen, 'Voorlezen: kinderen én ouders boffen maar!'. In: *Leeskraam* 2004-1, p. 16-17.
Verschillende soorten ouders bereiken op een ouderavond over voorlezen.